

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
В. Н. КАРАЗИНА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

**СВОЄРІДНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ФЕМІНІСТИЧНОЇ ПРОЗИ
1920-Х РОКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «МОЯ КАР'ЄРА»)**

Кваліфікаційна робота
студентки 2 курсу
другого (магістерського) рівня
вищої освіти
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035.01 «українська
мова і література»
Максимової Альони Сергіївни

Науковий керівник:
Сподарець Михайло Павлович
кандидат філологічних наук,
доцент ЗВО

Харків-2022

АНОТАЦІЯ

Максимова А.С. Своєрідність української феміністичної прози 1920-х років (на матеріалі збірки «Моя кар'єра»).

У кваліфікаційній роботі було розглянуто постаті письменниць М. Галич, Г. Орлівни, В. Чередниченко, О. Свекли та твори з антології «Моя кар'єра». Детально окреслено специфіку жіночих образів в оповіданнях «Друкарка», «Наталя», та повісті «Надломлені серцем». Проаналізовано життєвий шлях письменниць, соціальні та культурні умови, у яких друкувалися ці твори. Також було досліджено фемінізм як явище літературного процесу 1920-х років.

Ключові слова: жіночі образи, фемінізм, гендерна рівність, емансипація жінок, витоки фемінізму.

ANNOTATION

Maksymova A.S. The peculiarity of Ukrainian feminist prose of the 1920s (based on the material of the collection "My career").

In the qualifying work, the figures of writers M. Halych, G. Orlivna, V. Cherednychenko, O. Svekla and works from the anthology "My career" were considered. The specifics of female images in the stories "Printer", "Natalia" and the story "Heartbroken" are outlined in detail. The life path of women writers, the social and cultural conditions in which these works were published are analyzed. Feminism as a phenomenon of the literary process of the 1920s was also investigated.

Key words: female images, feminism, gender equality, women's emancipation, origins of feminism.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1.Фемінізм у світовій культурі.....	7
1.2. Своєрідність вияву феміністичних рухів у вітчизняній літературі.....	133
Висновки до розділу 1	20
Розділ 2. ФЕМІНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТВОРІВ АВТОРОК АНТОЛОГІЇ «МОЯ КАР’ЄРА»	211
2.1. Життєвий і творчий шлях авторок збірки «Моя кар’єра» М. Галич, Г. Орлівни, В. Чередниченко й О. Свекли.....	21.
2.2. Проблематика оповідань «Друкарка», «Наталя» та повісті «Надломлені серцем»	266
Висновки до розділу 2	322
ВИСНОВКИ	333
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ..	6

ВСТУП

У багатьох історичних епохах існувала гендерна нерівність, закріплена на рівні звичаїв і традицій. У свідомості багатьох ще й досі панують уявлення про діяльну роль чоловіка в публічній сфері та незначну роль жінок у суспільстві як дружин. Цей стереотип переосмислило суспільство в кінці XVIII століття. Еволюційні зміни, поступово розгортаючись, поширили певні ідеї про те, що жінка – не додаток до чоловіка, а самостійна людина зі своїми правами. Поширення демократизму, лібералізму, цінності прав людини дало змогу заговорити в суспільстві про нову роль жінок.

Історія виникнення і поширення фемінізму є доволі складною. Набуття жінкою будь-яких прав завжди викликало в суспільстві багато неоднозначних думок. Боротьба жінок за свої права, створення спеціальних інститутів для їхнього захисту – першочергові засади існування фемінізму. У сучасному світі дехто й досі не розуміє сенс ідей фемінізму, головних різновидів, їхню важливість для суспільства. Багато хто сприймає це поняття з осудом, незалежно від статі.

Багато стереотипів на тему фемінізму і досі залишаються в українському суспільстві. Одним із способів розв'язання проблеми – це розголос в суспільно-політичному дискурсі, постійне нагадування про проблему стереотипів, можливість знаходити відповіді для того, аби подолати цю проблему. Таким чином, література слугує постійним нагадуванням у боротьбі зі стереотипним мисленням суспільства.

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що історія становлення і розвитку феміністичного руху в Україні ще ґрунтовно не досліджена. Тому на матеріалі життя і творчості українських письменниць 1920-х рр., твори яких увійшли до антології «Моя кар'єра», постає потреба дослідити які аспекти вітчизняного феміністичного руху були актуальні в 1920-ті роки, які проблеми перед ними поставали і які способи їхнього розв'язання пропонувалися

авторками, що суттєво розширить наші уявлення як про тогочасний літературний процес, так і про історію становлення феміністичного руху в Україні.

Мета роботи – розглянути гендерну проблематику збірки «Моя кар'єра» в контексті епохи, дослідити становлення фемінізму на українському просторі.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- окреслити явище фемінізму у світовій культурі;
- розглянути своєрідність феміністичних рухів у вітчизняній культурі та їхнє відображення в художній літературі;
- з'ясувати життєвий і творчий шлях письменниць М. Галич, Г. Орлівни, В. Чередниченко й О. Свекли;
- визначити ступінь дослідженості творчості письменниць, твори яких увійшли до антології «Моя кар'єра»;
- проаналізувати проблематику та художні особливості оповідань «Друкарка», «Наталя» та повісті «Надломлені серцем»;
- охарактеризувати місце цих творів у літературному процесі того періоду.

Об'єктом дослідження є оповідання «Друкарка», «Наталя» і повість «Надломлені серцем», що увійшли до збірки «Моя кар'єра».

Предметом дослідження є своєрідність гендерної проблематики творів збірки «Моя кар'єра» в контексті доби.

Методи дослідження. У роботі використані описовий метод, за допомогою якого здійснювався розгляд науково-теоретичної літератури; біографічний метод дослідження для з'ясування біографій письменниць та втілення власного життєвого досвіду у художніх творах; культурно-історичний метод, який застосовувався під час аналізу художніх творів у контексті певної епохи; феміністична критика для вивчення жіночої історії та жіночої літературної традиції, ревізії патріархальних канонів та стереотипних уявлень у досліджуваних текстах, а також елементи герменевтичного, структурального та інтертекстуального підходів під час інтерпретації художніх текстів.

Теоретичною та методологічною основою роботи є праці вітчизняних і зарубіжних учених з гендерних студій і феміністичної критики (А. Бебель, С. де Бовуар, Е. Голдман, Дж. Міллер, М. Смольницька, Л. Смоляр, Б. Фрідан); вітчизняних дослідниць жіночої літератури (В. Агєєва, Т. Гундорова, О. Забужко, Н. Зборовська, С. Павличко, Г. Улюра, С. Філоненко); дослідників життя і творчості українських письменниць, твори яких увійшли до збірки «Моя кар'єра» (Г. Білик, Т. Блідних, О. Вісич, О. Кравченко, В. Мацько).

Наукова новизна. У роботі вперше докладно проаналізовано гендерну проблематику збірки «Моя кар'єра» та художні особливості оповідань «Друкарка», «Наталя» і повісті «Надломлені серцем», поглиблено уявлення про становлення фемінізму на українському просторі в 1920-ті роки, окреслено місце досліджуваних письменниць в літературному процесі того періоду.

Практичне значення одержаних результатів. полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані у більш докладному вивченні творчості М. Галич, Г. Орлівни, В. Чередниченко, О. Свекли та інших письменниць, подальшого дослідження українських феміністичних рухів, задля написання наукових та кваліфікаційних праць. Методологічні підходи і висновки можуть бути використані під час підготовки і проведення уроків з української літератури в загальноосвітніх школах, а також для проведення факультативних, гурткових та позашкільних занять у закладах позашкільної освіти.

Особистий внесок здобувача. Робота виконана самостійно, без участі співавторів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи обговорювалися в науковому семінарі «Український модернізм 20-30-х рр. ХХ ст.».

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, поділених на підрозділи, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг дослідження становить 34 сторінки та 3 сторінки списку використаних джерел (34 позиції).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Фемінізм у світовій культурі.

Протягом своєї історії українське суспільство зустрічалося віч-на-віч з величезною кількістю викликів, які їм кидала кожна з наступних епох, що змінювали один одного. Одні епохи відзначалися повільним еволюційним розвитком традиційного суспільства, інші характеризувалися вкрай різкими метаморфозами навколишньої дійсності. Кожна з них у той же час значною мірою впливала на життя соціуму і не могла не відобразитися на образі мислення людей, відкриваючи для себе нові грані пізнання навколишнього світу і себе в першу чергу. Одним із важливих маркерів стану суспільства є ставлення до жінки і відчуття самою жінкою свого місця та ролі в ньому. Феміністичний рух, що з'явився в XVIII ст., сприяв досягненню рівності для жінок у багатьох сферах. Він створював образ амбітної, незалежної жінки.

У межах європейської цивілізації ще наприкінці XVIII ст. було написано дві знакові для феміністичного руху праці. Перша з яких – це «Декларація прав жінки і громадянки» [Олімпія де Гуж, 1791] французької письменниці Олімпії де Гуж. Це був один із перших феміністичних маніфестів. У ньому увагу було зосереджено на забезпеченні гендерної рівності, знищенні всіх соціальних бар'єрів. Думки про рівноправність жінок та чоловіків, право на здобуття освіти, договірні стосунки між жінкою та чоловіком, у якому жінка має ті самі права, що й чоловік, – головні мотиви цієї праці. Феміністка Олімпія де Гуж стверджувала, що «молода недосвідчена жінка, спокушена коханим чоловіком, залишає рідну домівку, щоб слідувати за ним. Невдячний покине її за кілька років» [Олімпія де Гуж, 1791, с. 35]. Задля того, аби убезпечити себе в майбутньому, варто за допомогою законів урівняти права жінок та чоловіків, створити для жінок рівну участь в управлінні суспільством.

У той самий час англійська письменниця Мері Волстонкрафт написала відоме есе під назвою «На захист прав жінок» [Мері Волстонкрафт, 1792], де також була порушена проблема прав жінок на освіту та моральну повноцінність жінки. У праці філософиня веде полеміку з тими, хто сприймає жінку як додаток до чоловіка. Вона детально обґрунтувала необхідність жіночої емансипації, жіночої освіти, порушила проблеми виховання дітей, надаванню жінкам громадянських прав.

Дослідники, переважно дослідниці, виокремлюють три хвилі західного фемінізму. Перша хвиля фемінізму на початку ХХ ст. пов'язана із суфражизмом, він передбачав отримання права голосу для жінки. До першої хвилі також відносять боротьбу за право на вищу освіту, право власності, право на спадок, на професійну зайнятість. Феміністки другої хвилі зосереджували свою увагу на розв'язанні проблем, що стосувалися робочого місця, сім'ї, репродуктивного права. У другій хвилі, що тривала з початку 1960-х до 1980-х, сформувалося дві течії: ліберальна та радикальна. У 1963 році Бетті Фрідан написала знакову книжку «Загадка жіночності» [Фрідан, 1963], яка була видана після того, як вона взяла багато інтерв'ю, у яких різні жінки висловили невдоволення своїм життям. Авторка доводила думку, що поширена в роки «Другої світової війни, ідея про будинок і про сім'ю як про єдине справжнє джерело натхнення для жінки є небезпечною не тільки для жінок, але і для всього суспільства» [Фрідан, 1963, с. 33]. Домогосподарки, порівнюючи своє становище та власне самопочуття, не розуміли, на якій підставі виникає внутрішній конфлікт. Авторка описувала домогосподарку, яка відчувала незадоволення своїм становищем, але не розуміла, чому саме. Жінка в такому суспільстві не могла самостійно розв'язати це питання самостійно, саме цьому була присвячена перша глава книги, назва якої відображала ситуацію на той момент: «Проблема, в якій немає назви». Бетті Фрідан пояснювала причину цього замовчування тим, що жінки вважали себе самотніми в своїх думках та відчували провину через те, що їм не вистачає сім'ї для самореалізації. «Відповідно до цієї концепції жінці немає сенсу здобувати освіту,

удосконалювати самореалізацію в громадській сфері. Бути привабливою, обзавестися сім'єю, виховувати дітей — ось призначення істинної жінки» [Фрідан, 1963, с. 18]. «Розкрити справжню жіночність згідно з цією ідеологією означає: відповідати ідеалу краси, прийнятому в суспільстві, бути хорошою дружиною» [Фрідан, 1963, с. 17]. «Домогосподарці, ізольованій у своєму затишному концтаборі, було соромно допустити найменший прояв незадоволеності своїм життям. Вона й уявити собі не могла, скільки інших жінок відчувають те ж саме» [Фрідан, 1963, с. 19].

Жінкам не вистачало лише сімейного життя, вони прагнули бути значущими в соціумі. У дослідженні постав образ жінки як пасивної жертви технічного процесу, психічної маніпуляції з боку зовнішніх сил: «Я вийшла заміж, народила дітей та жила як провінційна домогосподарка, відповідаючи міфу про жіноче призначення» [Фрідан, 1963, с. 21]. Письменниця обстоювала позиції ліберального фемінізму, що мав на меті отримання жінкою прав у різних галузях життєдіяльності, доступ до державного апарату, працю над поліпшенням трудових прав.

Радикальний фемінізм «другої хвилі» розповсюджувався в 60-х рр. в ХХ ст. Представники цієї течії не приймали суспільство, побудоване на цінностях, які сповідували чоловіки. Такою системою слугував патріархат. Якщо ліберальний фемінізм говорив про загальну раціональність чоловіка і жінки, то радикальний мав на меті довести біологічну різницю між чоловіком і жінкою. Радикальні феміністки прагнули рішучих змін. Тодішнє суспільство диктувало те, як треба жити, рекламувало модель успішного життя, якій кожна жінка мала слідувати. Радикальний фемінізм або ж «рух жіночого визволення» активно критикував патріархальне суспільство і закликав до радикальних змін. Філософія радикального фемінізму розглядала традиційне суспільство як систему, що пригноблює жінок, систему, де чоловіки домінують в усіх сферах життя.

Початок третьої хвилі фемінізму 1990-х років пов'язують із переходом до постмодернізму. У ній загострюється увага на індивідуальності, критиці, переосмисленні деяких понять з другої хвилі.

Французька філософиня Сімона де Бовуар у праці «Друга стаття» [Бовуар, 1949] поширювала думку, що жінка і чоловік є однаково вільними особистостями, їхня відмінність полягала лише у фізіології, але це жодним чином не мало впливати на свободу особистості. Однією із знакових думок в книжці було: «Жінкою не народжуються — нею стають», що приналежність до певної статі не дає змогу реалізуватися як людині. «Отже, виходить, що не кожна людська самиця — жінка, і, щоб стати нею, вона має володіти загадковою субстанцією» [Бовуар, 1949, с. 364].

Ще британський філософ Джон Стюарт Мілль в есеї «Поневолення жінок» [Мілль, 1869] порушив питання свободи та відстоював думку про необхідність свободи як для чоловіка, так і для жінки. «Не має бути жодних обмежень, якщо тільки вони не продиктовані вимогами загального блага, і закон не має зважати на окремих осіб, а ставитися до всіх однаково, за винятком тих випадків, коли певні позитивні причини юридичного або політичного характеру вимагають спеціального підходу» [Мілль, 1869]. Його погляд на проблему жіночої емансипації особливо відчутний у першому розділі твору, у якому він пояснив проблему безправ'я жінок у шлюбі, наполягав на допуску жінок до всіх професій, а четвертий розділ він присвятив обґрунтуванню допуску жінок до всіх професій, значну увагу звернув на питання користі, що принесе рівноправність між жінкою і чоловіком. Він категорично наполягав на рівності: «І отже, у цьому щонайтяжчому питанні про природні відмінності між двома статтями – питанні, що на нього за теперішнього стану суспільства неможливо знайти повну й правильну відповідь, - майже кожен сповідує свою догму» [Мілль, 1869].

Август Бебель та його робота «Жінка та соціалізм» [Бебель, 1904] була однією з книг, які представляли марксистський фемінізм. Він розглядав положення жінки як у минулих сторіччях, так і сучасний йому стан жінок, порушуючи такі аспекти їхнього життя як шлюб, інститут сім'ї та можливості розірвання шлюбу.

Політична активістка Емма Голдман зазначала, що нещастя жінок полягає в неготовності душевно прийняти емансипацію. Вона базувалася на усвідомленні себе як особистості, подоланні страхів у різних сферах життя. Водночас, отримавши право на працю, жінки погіршили свій стан. Це було пов'язано з тим, що чоловіки не долучились допомагати жінкам у хатніх справах, натомість жінки збільшили свої домашні та робочі зобов'язання. Авторка писала про гноблення жінок, про те, що жінки не усвідомлювали своєї ущербності у вихованні, не розуміли прогалин в освіті, спотворювали уявлення самої про себе. Спираючись на думку чоловіка, жінки вважали, що їхнє призначення – мати дітей, бути домогосподаркою. Це нав'язування призвело до того, що жінки відсторонились від політики, вивчення чогось нового, публічної активності, така обмеженість у розвитку жінки призводила до проблем у сім'ї та проблем самореалізації та гідності жінки.

Письменниця зазначала, що шлюб робить жінку роздратованою, нестерпною, її зовнішність тьмяніє, оцінка її як особистості залежить від чоловіка. Навіть зараз зберіглася традиція поділу жінок на два типи. Перший випадок: чоловік має кошти, але не хоче, щоб жінка працювала на роботі, на таких дружин покладається весь тягар домашньої роботи, а їхній статус – це нешановані і нерівноправні партнери, з думкою якого щонайменше можна рахуватися. Таке ставлення пригнічує жіноче життя, жінка стає лялькою.

Другий випадок: чоловік має кошти і жінка заробляє самостійно. Жінка на половину звільняється від домашніх обов'язків, відбувається рівний поділ цих обов'язків. У такому випадку стосунки схожі на партнерство, де кожен має свою особисту думку та більш високий шанс бути почутим, ніж, наприклад, у першій ситуації. У більшості випадків пролетарська жінка працює. Звичайно, ця робота, яка триває 9–11 годин, відриває її від чоловіка. Вона приходиться додому втомлена, як чоловік.

Ще під час I Інтернаціоналу прудоністи ставили питання так: робітники повинні вимагати законодавчої заборони жіночої праці. Міщанин при цьому ставив дві мети: з одного боку, йому хотілося мати жінку, яка б цілком йому

служила, а з іншого боку, він не хотів би мати дешевого конкурента, бо жіноча праця завжди була дешевшою. Він відчував, що йому створювався конкурент і тому він хотів позбутися конкурента.

1.2 Своєрідність вияву феміністичних рухів у вітчизняній літературі.

С. Павличко у збірці «Фемінізм» [Павличко, 1991] порушила багато питань, пов'язаних із цим явищем, приділяючи достатньо уваги власне українському фемінізму, його витокам і сучасному стану. Простежуючи українську феміністичну традицію, С. Павличко проаналізувала концепції Наталі Кобринської, Мілени Рудницької та Софії Русової. У 1990 р. С. Павличко організувала феміністичний семінар в академічному Інституті літератури. Авторка таким чином бачила роль жінки в тодішньому суспільстві: «Ні в політичних партіях, ні в державних чи парламентських структурах серед жінок немає яскравих постатей загальнонаціонального масштабу» [Павличко, 1991, с. 8]. Багато уваги в роботі було приділено й політичній сфері та місця жінки в ній, а також опитуванням, що показували те, що українські жінки не обізнані в аспекті дискримінації: «Нечисленні жінки-політики так само вперто заперечують існування суспільної і економічної дискримінації по відношенню до жінок і відмовляються включати жіноче питання в свою програму. Це по-своєму зрозуміло. Офіційний дискурс жіночого в українському суспільстві традиційно зводиться до поняття материнства, дитинства, сімейних справ» [Павличко, 1991, с. 15] Не обійшлося в роботі й без аналізу стереотипів, що стосувалися жінок: «Суспільство в цілому має вироблений погляд на жінку. Її призначення — дружина і мати. У цій ролі вона є об'єктом політичного і культурного культу. Культ матері процвітав у сталінські часи в СРСР і в гітлерівській Німеччині. Сьогодні Українська держава вже не має реальних важелів заохочувати багатодітність, однак вперто зберігає стару риторичку,

тоталітарну за своїми акцентами» [Павличко, 1991, с. 125]. Цитата влучно характеризувала тодішній стан питання фемінізму в Україні. А сьогодні в Україні діють десятки жіночих організацій, видається багато жіночих газет і журналів.

20-ті роки ХХ століття на території тодішнього радянського простору і більшої частини України були неймовірно насичені на зміни. Кровопротитна і нещадна громадянська війна, масова еміграція представників інтелектуальної еліти й не тільки, голод, побудова військового комунізму та багато іншого.

Зміни торкнулися всіх аспектів життя людей. Змінилося буквально все, від малого до великого. Дедалі частіше люди були захоплені ідеями про загальну рівність, реалізацією яких мала займатися влада більшовиків.

В основі комуністичного ладу лежали ідеї соціального звільнення людини і стосувалося це не тільки класової, але будь-яких інших форм і структур нерівності: статевої, расової, національної, регіональної тощо. Якщо члени суспільства за якоюсь довільною ознакою опиняються в нерівному становищі між один одним, це суспільство не може бути вільним.

Для того, щоб розуміти тодішні реалії і тенденції, необхідно зробити нарис ознак фемінізму того часу і дати деякі визначення тим атрибутам і явищам, що тією чи іншою мірою залишили слід на творчості та світогляді тогочасних авторок загалом.

Досі великим питанням щодо цього є те, у якому співвідношенні в тодішніх реаліях існував фемінізм і комунізм.

Якщо говорити про фемінізм у широкому розумінні, як про безліч ідеологій, об'єднаних загальною проблематикою, то в комунізмі з фемінізмом, безсумнівно, є чимало сфер перетину. У цих галузях, наприклад, перебувають боротьба проти економічної та політичної нерівності чоловіків і жінок, проти реакційних ідеологій, які явно або приховано розглядали жінку як людину з обмеженою кількістю прав. Фемінізм як явище виступав за класову солідарність. До нього можна й слід віднести будь-яку боротьбу проти гендерної нерівності, взяту в контексті соціального визволення взагалі.

Сприйняття комуністами фемінізму не було досить однозначним, багато в чому вони бачили спільні ідеологічні цілі на шляху боротьби з класовими суспільствами. Матеріали, що були видані в СРСР про розв'язання «жіночого питання», постійно з'являлися на сторінках газет. Ці публікації були феміністичними за авторськими інтенціями, ідейними акцентами, фактами, але водночас дискримінація жінок пояснювалася соціально-економічними проблемами. Ця пропаганда мала на меті встановлення пролетарської влади, що назавжди могла закрити питання дискримінації. Класова боротьба була закладена в усі публікації, що тоді виходили. Жіноча організація «Союз Українок», що функціонувала в Галичині, найбільше піддавалася критиці за їхнє прагнення активізувати освітній рівень жінки. Організація поглиблювала українську свідомість, посилювала участь українок у світовому жіночому русі.

М. Смольницька опублікувала статтю «Жінка в радянському суспільстві: офіційний образ і реальна практика» [Смольницька, 2011], де окреслила статус жінки в радянському суспільстві. На її думку, влучним гаслом, яке визначало місце жінки в СРСР було: «рівноправний громадянин соціалістичного суспільства» [Смольницька, 2011, с. 163], що означало однаковий статус із чоловіком. Держава систематично розглядала міркування про однаково рівні права чоловіка та жінки. Поряд із тим існувала проблема сімейних відносин, що полягала в тому, що «різноманітні побутові питання лягали на її плечі у весь позаробочий час» [Смольницька, 2011, с. 164]. Таким чином, жінка мала додаткову роботу, яка «на відміну від першої, не оцінювалася, не оплачувалася, забирала час, необхідний для відновлення сил». Жінка «приносила в сім'ю гроші, і одночасно при їх недостатній кількості мусила економити, і паралельно шукати шляхи для отримання додаткового прибутку» [Смольницька, 2011, с. 164]. Отже, образ представлений радянською ідеологією демонстрував жінку-трудівницю, яка все мала встигати в хатніх обов'язках і повноцінно реалізувати себе на рівні з чоловіками на робочому місці.

Г. Улюра у статті «Фемінна альтернатива: робота з каноном» [Улюра, 2008] в науково-методичному журналі зазначає: «Жіноча література – поняття

дискримінаційне (тою ж мірою, якою дискримінаційним є, до прикладу, поняття «національна література»)» [Улюра, 2008, с. 26]. Власне поняття «фемінної літератури», за словами авторки, це: «категорія, що мала на меті запобігти ситуації оцінки, натомість провокує її» [Улюра, 2008, с. 27]. Далі авторка вказує на приналежність до жіночої прози: «Йдеться не лише про те, що читацька аудиторія жіночої прози – переважно жіноча аудиторія, а отже вона спроможна артикулювати і реагувати на, скажімо так, досвід гендеру» [Улюра, 2008, с. 27]. Згадуючи про пострадянський простір, авторка пише: «щодо жіночої літератури формально відтворюються стратегії “позитивної дискримінації”, а саме заповнення лакун в історії жіночих національних літератур, видання текстів забутих авторок» [Улюра, 2008, с. 29], що є важливим для літератури, а також «діалог із домінантною культурою на тлі потужного потоку «нових» жіночих імен, тобто буквально будується «схема спадкоємності» по відношенню до жіночого тексту як такого» [Улюра, 2008, с. 29]. Дослідниця доходить висновку, що жіноча література пригнічена, вона повинна посісти таке ж вагоме місце, як і всі інші різновиди літератури.

У сучасній розвиненій Україні так і не сформувався загальнонаціональний суспільно впливовий жіночий рух. Жіночі організації не стали важливим сегментом громадянського суспільства. Намагання створити «жіночі» політичні партії («Жінки України», Всеукраїнське політичне об'єднання «Жінки за майбутнє», «Солідарність жінок України», Всеукраїнська жіноча партія) теж не дало суттєвих результатів.

Вітчизняна дослідниця Л. Смоляр у роботі «Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX поч. XX ст.» [Смоляр, 1998] 1998 р. зробила комплексне дослідження жіночого руху Наддніпрянської України пол. XIX - поч. XX століття в історичному та соціокультурному аспекті, розкривши соціальну роль жінки і показавши феміністичну діяльність в українському суспільстві того часу. У книзі розкривається багато аспектів цього явища. Зокрема, освітній рівень жінки, соціально-економічне становище жінок, вищі жіночі курси в Києві (1878-1889 рр.), морально-етичний напрямок

жіночих товариств, участь жінок у діяльності українських партій. У праці розкрито перший вступ жінки в ряди студенток університету, це загострює проблему жіночої освіти. Разом з тим Л. Смоляр не оминула тему боротьби жінок за політичні та громадянські права. У лютому 1905 р. з'являється організація Всеросійська спілка рівноправності жінок, яку описано так: «головною ціллю якої стала боротьба за політичне рівноправ'я жінок. СРЖ поділяла точку зору міжнародного феміністичного руху» [Смоляр, 1998, с. 95]. Рух мав на меті розглядати «виборчі права жінок як найбільш ефективний шлях боротьби за інтереси жінок і у відповідності з цим положенням Спілку Рівноправності Жінок слід розглядати як першу політичну організацію жінок» [Смоляр, 1998, с. 96]. Ця програма містила в собі «вимоги демократичних свобод, скликання Установчих зборів на основі загального, рівного виборчого права без різниці статі, національності і віросповідування» [Смоляр, 1998, с. 263]. Ці вимоги мали стосуватися всіх сфер життя.

Н. Зборовська у збірці «Феміністичні роздуми. На карнавалі мертвих поцілунків» [Зборовська, 1999] зазначила, що ніколи б не почала цікавитися феміністичною літературою, якби це було тільки західне віяння. На її думку, українська культура насичена також цими мотивами. Такі авторки, як Наталя Кобринська, Ольга Кобилянська, Лариса Косач, Мілена Рудницька, також цікавилися феміністичною традицією. Н. Зборовська констатувала: «У найновішій українській літературі формується непривабливо негативний образ феміністки» [Зборовська, 1999, с. 93]. За її спостереженнями, в сучасному суспільстві люди обережно сприймають інформацію щодо фемінізму. Одним із аргументів на користь вивчення цієї роботи є витoki проблеми фемінізму, які наводить дослідниця: «Вже Аристотель у четвертому столітті до н.е. утвердив ієрархічний погляд на людське суспільство, згідно якого чоловіки панують і керують, а жінки підкоряються. Неповноцінна раціональність жінки, вважав давньогрецький філософ, давала повне право чоловікам панувати над жіночим тілом. Функція жінки зводилася до природної, біологічної ролі, у той час, як чоловіча, — інтелектуально-діяльної» [Зборовська, 1999, с. 196]. Н. Зборовська

писала про відмінності між сприйняттям жінки і чоловіка в суспільстві. Наприклад, вже у ХХ ст. З. Фройд визначив жінку як «недосконалого чоловіка». Теорія, яку запропонував Аристотель, тривалий час була підпорою багатьох дослідників. Феміністичний дискурс переосмислює образ жінки. Повноцінні розмови про права жінок почали з'являтися в ХІХ ст.

В. Агеєва у книзі «Основи теорії гендеру» [Агеєва, 2004] розглядає безліч питань, що торкаються його становлення, гендерних ролей та стереотипів, гендерної ідентичності, жіночого руху як ідеології. Вона зазначає: «Жінки-письменниці та жінки-читачки завжди мусять працювати “проти течії”» [Агеєва, 2004, с. 426]. Це пов'язано з тим, що література насичена чоловічим характером, а для прочитання її жінкою треба мати жіночий досвід прочитання. «Жінка не може належно пізнавати себе, бо майже вся література, канонізована як класична, представляє чоловічий досвід і чоловічі уявлення як загальнолюдські, абсолютні, а жіночі – знов-таки як другорядні» [Агеєва, 2004, с. 427]. Жіночий досвід допомагає по-іншому поглянути на твір, оцінити його не так як чоловіки-читачі. З цим пов'язані також проблеми трактування власного «я» жінкою: «Жінка-читач або покійно ототожнює себе з цим, або ж приймає чоловічу точку відліку, цінності, репрезентовані чоловічими характерами, поступаючись власними інтересами» [Агеєва, 2004, с. 434]. Окрім цього, В. Агеєва також зазначала: «Жінки-письменниці, здається, часто гостріше відчували застійність літературного процесу й усієї духовної атмосфери». З цією проблемою пов'язана проблема «становища жінки-митця, яка не має навіть власної, вже виробленої, розмаїтої й гнучкої, художньої мови, для вираження свого, суто жіночого, емоційного й духовного досвіду» [Агеєва, 2004, с. 438].

Сучасна літературознавиця С. Філоненко в монографії «Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ ст.» [Філоненко, 2003] розглядає своєрідність художнього вираження нового типу героїні початку ХХ ст. Вона зазначає: «героїні сучасної української жіночої прози продовжують традицію самоствердження, опанування незалежної жіночої ролі

у світі, який і досі залишається патріархальним, попри столітні зусилля феміністок» [Філоненко, 2003, с. 77]. Вільна жінка, на думку С. Філоненко, це скоріше «ідеал, ніж реальність». Жіночий образ в українській літературі продовжує традиції світової літератури.

Дослідниця простежила проблему жінки як особистості, звернула увагу на проблемно-тематичні аспекти, зв'язок фемінізму із сучасною жіночою прозою. У монографії також розглянуто творчість Г. Гордасевич, О. Забужко, Т. Зарівної. На думку С. Філоненко, явище фемінізму мало різноманітний вияв: з одного боку відкривалися різноманітні науково-дослідні центри, а з іншого – людська свідомість не була готова до таких змін.

Висновки до розділу 1

Ми простежили різні періоди розвитку фемінізму та його прихильників. Таким чином, виявили, що існують радикальний і ліберальний фемінізм. Сенс розгляду такого явища як фемінізм дає змогу правильно зрозуміти та інтерпретувати тексти із антології «Моя кар'єра».

Значна кількість зарубіжних та вітчизняних дослідниць, які зверталися до цієї теми, позитивно характеризували явище фемінізму. Вони вбачали в ньому зміни, які торкаються соціального устрою життя, поруч із тим постійний розвиток жінки як особистості.

В українському літературознавстві до питання фемінізму та його відображення в художній літературі зверталися В. Агеєва, С. Павличко, Т. Гундорова, Н. Зборовська та інші.

І, незважаючи на солідний корпус досліджень українського феміністичного руху та його ролі для літературного процесу, дослідниці переважно зверталися до постатей письменниць др. пол. XIX – поч. XX ст., таких, як Леся Українка, Ольга Кобилянська, Ганна Барвінок, Наталія Кобринська та інших, у той час, як діяльність Марії Галич, Галини Орлівни, Варвари Чередниченко, Олександри Свекли у 1920-ті роки та їхня літературна спадщина ще й досі залишаються поза увагою вітчизняних літературознавців. Це підтверджує актуальність теми нашого кваліфікаційного дослідження, яке передбачає вивести з тіні постаті таких письменниць, як Марія Галич, Галина Орлівна, Варвара Чередниченко, Олександра Свекла, і окреслити їхнє місце в літературному процесі цього періоду.

РОЗДІЛ 2. ФЕМІНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТВОРІВ АВТОРОК АНТОЛОГІЇ «МОЯ КАР'ЄРА»

2.1. Життєвий і творчий шлях авторок збірки «Моя кар'єра» М. Галич, Г. Орлівни, В. Чередниченко й О. Свекли.

Українське літературознавство ще досі повноцінно не розглянуло становлення та розвиток жіночої прози 1920-тих років, пошук жінкою свого місця в літературному процесі. Репрезентація образу жінки потребує нового переосмислення в сучасній літературі. Зрозуміло, що жіноча літературна традиція багато в чому відрізняється від чоловічої. Збірка «Моя кар'єра» 2017 р. представлена письменницями Марією Галич, Галиною Орлівною, Варварою Чередниченко й Олександрою Свеклою. Героїні їхніх творів, маючи виразні автобіографічні риси авторок, прагнуть бути самостійними, реалізованими, поступово відходити від патріархального способу буття.

Марія Галич (1901–1974) – українська письменниця, єдина жінка, яка відома своєю участю в літературній організації «Ланка»-«Марс». Це об'єднання талановитих митців, які ставили за мету оновлення нової української літератури. До критиків, які цікавляться творчістю Марії Галич, відносимо Д. Гуменну, В. Мельника, В. Півторадні. Марія Галич писала у стилі імпресіонізму.

Дослідник В. Мацько вважав, що в творах наявна автобіографічна складова творчості Марії Галич, яка значною мірою впливає на розуміння тексту: «Письменниця моделює події і факти з життя, викликаних ним настроїв, що полягає в асоціативній єдності з епізодами біографії автора» [Мацько, 1994, с. 166]. Автобіографізм творів передає почуття персонажів, які нагадують почуття Марії Галич.

О. Кравченко видала статтю під назвою «М. Галич у літературній організації «Ланка»-Марс» [Кравченко, 2015], де описала взаємини між письменницею та

іншими учасниками. Письменниця органічно співпрацювала з літературним середовищем, у якому досить яскраво відчувалася свобода митця. М. Галич увійшла в українську літературу як письменниця, що поділяла загальноєвропейський контекст угруповання «Ланка» – МАРС. Долучитися до цього угруповання їй запропонував Б. Антоненко-Давидович: «У спогадах письменниця неодноразово зазначала, що він належав до київської філії «Гарту», учасницею якої була й вона у 1924 р» [Кравченко, 2015, с.5].

За словами дослідниці О. Кравченко, «М. Галич дуже цікавилася творчістю засновника «Ланки» В. Підмогильного» [Кравченко, 2015, с.3]. Дослідження раннього літературного доробку письменниці свідчило, що «ранні твори М. Галич також позначені романтичною піднесеністю, сподіваннями на здійснення революційних гасел» [Кравченко, 2015, с.3]. Пізніше погляди М. Галич з членами «Ланки» почали розходитися, перш за все, «у визначенні поняття „революційність”. Для неї воно окреслювалося глибинними життєдайними силами народу, що зможуть розвинути тільки в новому суспільстві» [Кравченко, 2015, с. 6]. Учасники організації «вкладали в це поняття ширший зміст – перемогу прогресивних форм життя над застарілими, на чому, власне, тримається розвиток людства» [Кравченко, 2015, с.6].

Окрім участі в угрупованні «Ланка», М. Галич організовувала «Жіночий альманах, що був присвячений О. Кобилянській. У ньому мали взяти участь письменниці Києва й Харкова. «У жіночому товаристві, до якого входили також Т. Бутович, В. Нечаївська та інші, письменниці читали свої твори, обговорювали їх, сперечалися» [Кравченко, 2015, с.7]. У творах письменниці чітко відображено її ставлення до жінки, як до особистості, що має права і можливість на реалізацію себе в суспільстві.

Значно пізніше на початку 1970-х років Б. Антоненко-Давидович запропонував перевидавати твори М. Галич у видавництві «Дніпро». У листі до В. Півтораки від 19.03.1972 р. вона розповідала: «Перебиваю на машинці свою першу збірку – пощастило знайти її. Перечитала після сорокарічної перерви, бачу – не така вже вона й погана» [Кравченко, 2015, с.7].

Творча спадщина авторки невелика. До відомих оповідань М. Галич належать «Перстень» (1923), «Обережна» (1925), «До біржі» (1925), «Друкарка» (1926), «Весною» (1928), «Моя кар'єра» (1929), «Мати і діти» (1957), «Дівчина з рушницею» (1954).

Померла Марія Олександрівна Галич 22 січня 1974 року у Львові.

Життя і творчість Галини Орлівни (1895–1955) так само, як і багатьох тогочасних письменниць, залишається до кінця не розглянутим. Її творча діяльність пов'язана із добою «Розстріляного відродження», з 1925 р. вона входила до літературної організації «Плуг».

Справжнє ім'я Галини Орлівни – Галина Іванівна Мневська. Вона була дружиною письменника Кліма Поліщука. У статті Г. Білик «Галина Орлівна – Клим Поліщук: «Дієві жертви великого історичного лихоліття» [Білик, 2013] зазначається про її молоді роки: «Уже в шкільному віці починає цікавитися мистецтвом, захоплюється літературою» [Білик, 2013, с. 3]. Велике враження на юну Галину справила поїздка на похорон Льва Толстого в Ясну Полянну восени 1910-го року» [Білик, 2013, с. 5]. Це був перший поштовх до самоусвідомлення письменницею свого призначення. Щодо другого важливого епізоду в житті Г. Орлівни, який «сприяв літературному становленню талановитої полтавки, була зустріч із М. Вороним у Києві в січні 1914 року. На згадку від «першого українського модерніста» вона отримала збірку поезії «В саяві мрій»» [Білик, 2013, с. 6].

Наступні роки Г. Орлівни характеризувалися працею в журналах: «У 1926–1929 роках і Галина Орлівна – прозаїк, майстер малої й середньої форми – активний дописувач журналів «Всесвіт», «Глобус», «Життя й революція», «Червоний шлях»».

На думку Г. Білик: «Твори і Кліма Поліщука, і Галини Орлівни потребують сьогодні дбайливого дослідника, який би їх передусім віднайшов, упорядкував і гідно представив суспільству» [Білик, 2013, с. 2].

Щодо творів, які написані Г. Орлівною, зараховуємо «Бабський бунт» 1930, «Нове поле» 1930, «Сибірка» 1930, «Ілішва» 1930, «Скарб діда Якова» 1930, «Жага» 1930, «Пані» 1930.

Г. Орлівну звинуватили в націоналізмі і тому «у ніч з 19 на 20 січня 1931 року її заарештували, відправили в тюрму на Холодну Гору (в Харкові). Жінка мужньо зносила допити й не впадала у відчай, сподіваючись на торжество справедливості» [Білик, 2013, с.7]. Пізніше люди, з якими вона познайомилася там, слугували для «створення низки оповідань-гротесків, які вона занотовувала у в'язниці в дивом уцілілий блокнот. Є в цьому блокноті й чернетка пояснювальної записки, яку довелося жінці писати не одну» [Білик, 2013, с.7]. Згодом, «19 серпня 1931 року Галину на 5 років висилають до Середньої Азії» [Білик, 2013, с. 7].

Після цього Г. Орлівна прожила в Казахстані понад 23 роки: «5 – «висельних» (звільнена 20 січня 1936 року) і 18 – добровільно» [Білик, 2013, с.8]. Померла Галина Орлівна 21 березня 1955 року, похована в Голобах.

Наразі ім'я Варвари Чередниченко маловідоме широкому загалу, але в 20-ті – 40-ві воно було добре відоме в літературному колі. Вона належала до тих письменниць, які відтворювали минуле України і писали про актуальні проблеми того часу. Життєпис В. Чередниченко досліджували О. Сиротюк, Т. Блідних, Т. Буженко.

В. Чередниченко (1896–1949) – публіцистка, талановита письменниця, учителька. Авторка «лишила по собі цікавий мистецький доробок: статті про майстрів слова, дві п'єси, казки, оповідання, роман «За плугом», «незакінчений історичний роман «Фастів» та, на жаль, теж незавершений роман «Молодість Григорія Сковороди», в її творах різносторонньо висвітлено проблеми, стильові тенденції прози 20-40-х років» [Блідних, 2011].

Як зазначає Т. Блідних у статті «Діалог між культурами в історико-біографічних повістях Варвари Чередниченко» [Блідних, 2011], що «інформації про письменницю, на жаль, небагато, та й та дещо суперечлива» [Блідних, 2011, с. 1]. Це пов'язано з тим, що мало хто з дослідників займався ґрунтовним

вивченням життєпису та літературного доробку письменниці. Важливо зазначити, що великий вплив на твори В. Чередниченко здійснив час, у якій вона жила, тому в її творах «постають проблеми, образи, жанрові форми, стильові шукання радянських прозаїків 20 – 40-х років» [Блідних, 2011, с. 2]. Ідеологія соціалістичного реалізму напряду впливала на тогочасних митців, незважаючи на це в письменниці було бажання розширити коло тем і проблем, яких можна було торкатися. Тоталітарні умови, в яких існували письменники, дозволили їм глибоко осмислити національну культуру.

«Першим друкованим твором Варвари Чередниченко було оповідання написане російською мовою, «Почтальон обманул», опубліковане в журналі «Копейка» за вересень 1909 року» [Блідних, 2011, с. 3].

Т. Блідних таким чином характеризує історико-біографічний доробок письменниці: «Такі твори завжди приваблювали читачів картинами минулого різних епох, романтичною інтригою приватного життя відомих людей» [Блідних, 2011, с. 3]. Твори В. Чередниченко стали пам'яткою, що засвідчувала «факти, події, ситуації з життя визначних особистостей, вони передавали неповторну духовну атмосферу та здебільшого дбайливо виписану побутову атрибутику відповідної доби» [Блідних, 2011, с. 5].

О. Вісич проаналізувала драматичну спадщину у статті «Критичний дискурс метадрами Варвари Чередниченко «Артистка без ролів»» [Вісич, 2018], у якій показано конфлікт між ключовими концепціями театру 20-х років ХХ ст. «Відображено цілий спектр театральних напрямів початку ХХ століття: театр корифеїв, модерний український театр, київські символісти, футуристи, побутово-етнографічні трупи, пролетарський театр» [Вісич, 2018, с. 3].

Так само О. Вісич акцентувала увагу на тому, що в ранніх посібниках «варта уваги стаття «Народний театр, музика та співи», яка засвідчує інтерес авторки до культури та театру зокрема» [Вісич, 2018, с. 3].

Останньою письменницею, твори якої увійшли до антології «Моя кар'єра», була Олександра Свекла. Народилася вона 9 квітня 1902 року в селі Валегоцулове (нині – Долинське в Ананьївському районі Одеської області).

Закінчила шість класів семирічної трудової школи. Друкуватися вона почала в 1924 році, і першим побачив світ нарис «Серед степів», опублікований у харківській газеті «Селянська правда».

До основних тем творчості О. Свекли належали теми особливості життя молдавських селян (батьки були молдавськими селянами), криваві історії про червоних і білих та жіноче питання.

Про О. Свеклу Д. Гуменна висловила так: «Цілком оригінальний продукт громадянської війни. Жінка-солдат, груба у висловах, з матюком, який вона вважала шиком. Писала вона молдавською мовою, хоча говорила українською так само природно, як і я».

О. Свеклу теж репресували у 1930-х і заслали до Сибіру. Утім, про це мало що відомо, як і взагалі про її життя, починаючи з 1930-х.

Письменниця померла у 1966 році у Прилуках (Чернігівська область).

До антології «Моя кар'єра» увійшла повість О. Свекли «Надломлені серцем» про розчарування післяреволюційних років. «Надломленим» серце виявилось майже у всіх персонажів твору, як колишніх активних революціонерів і революціонерок, так і в «колишніх», які собі зовсім не могли знайти місця у новому радянському житті. І вся повість - панорама таких «морально покалічених» та «надломлених серцем» людей.

2.2 Проблематика оповідань «Друкарка», «Наталя» та повісті «Надломлені серцем».

З-поміж тем, які виразно об'єднують ці три твори є тема жіночої долі. Головна героїня твору «Друкарка» Марії Галич - Надія – друкарка з установи, яка постійно аналізує своє життя, у фіналі приходячи до парадоксального висновку, що вона лише нещаслива і втомлена людина.

Вона називає себе «нестепою, дурною» [Галич, 1927, с. 22] через численні проблеми на роботі, з якими зіткнулася ще на початку своєї кар'єри.

Вона працьовита, наполеглива та прагне досягти кар'єрних висот. Зрештою, коли досягає їх, трохи заспокоюється: «Але Надію вже мають за хорошу друкарку, і це її дуже тішить. Круг неї навали паперу з написами «негайно», «зараз»» [Галич, 1927, с. 23]. Надія, працюючи не перший рік, вже чітко розуміє, «що є справді «негайно», а що може й почекати день, другий, тиждень. Є папери, що Надія зовсім не друкує, а передає до іншої друкарки» [Галич, 1927, с. 24]. Це свідчить про її впевненість: «Я ж можу піти на роботу, можу не піти» [Галич, 1927, с. 25].

Надія давно підтвердила свій авторитет, тому навіть у сутичках із секретарем вона відстоює свою думку і в неї лишаються деякі привілеї, підтримка, їй пишуть вірші, дарують цукерки і цілують руки. Водночас із цим вона іноді відчуває самотність. Її ритм роботи, від якого вона давно втомилась, «не покидає її: на праці, на вулиці, вві сні» [Галич, 1927, с. 25]. Надія – приклад жінки, яка виснажилася від повсякденної одноманітної праці, але здаватися вона не збирається: «Сівши знову до машини, не хотіла вже розбирати, що негайне, а що може почекати. Друкувала все підряд» [Галич, 1927, с. 25].

Її свобода вибору досить обмежена, адже вона боїться скорочення на роботі та ділиться своїми переживаннями із подругою. Марія Галич демонструє психологію сильної особистості, яка вміє аналізувати своє життя, брати за нього відповідальність у свої руки. Цією подругою, з якою головна героїня ділиться переживаннями, у творі є Оля. Це її товаришка-друкарка з сусідньої кімнати. Боючись скорочення на роботі, яке загрожує Надії через те, що «вона багато про себе думає і не виконує своїх обов'язків» [Галич, 1927, с. 30], Оля приймає цей виклик спокійно. У пошуках надії Надія завітала до Любов Географіївни, яка вміла ворожити. Та, дивлячись на руку Надії, запевнила, що їй випаде якась неприємність. Ворогом Надія завжди вважала секретаря, але ворожка описала жінку, сказавши, що все закінчиться добре: «Все, що ви хочете, збудеться» [Галич, 1927, с. 33]. Під скорочення замість неї потрапила Оля, але щасливою

Надія від цього не стала. «І, як завжди, не мала на чому зупинитися, як завжди, потяглися знайомі дні, роки. Такі однакові всі, що й не розібрати, які минулі з них, а які майбутні» [Галич, 1927, с. 37].

Кваліфікація головної героїні не приносить їй задоволення, навпаки, вона відчуває розгубленість з приводу можливого звільнення. Її залишають на роботі, разом з тим змушуючи до додаткової примусової громадської діяльності. Проблема особистого щастя у творі досить опосередковано торкається Надії. Уперше про кохання вона заговорила із ворожкою, яка сказала їй, що, можливо, секретарю вона подобається. Секретар викликає у друкарки неоднозначні почуття, вона не приймає його як особистість, мова, якою він говорить, часто є переказом наказів керівництва, він повсякчас намагається зняти з себе відповідальність за сказане.

У творі деякою мірою зневажливо зображуються шлюб і кохання. Працюючий чоловік-начальник жінці нав'язує як щось обов'язок, погрожуючи звільненням. Отже, як бачимо, суспільна емансипація жінок насправді не гарантує їм щастя. Вони не обирають свободу, головна героїня все-таки погоджується з рішенням зборів, її самопочуття лишається таким самим, як і завжди: «я сьогодні знову стомилася» [Галич, 1927, с. 48].

Наступним твором М. Галич, який увиразнює свою феміністичну спрямованість є оповідання «Наталя» [Галич, 1928]. Наталя – учителька, яка вже «утратила зовсім віру, що її кудись призначать» [Галич, 1928, с. 50]. Вона наполеглива та точно досягне своєї мети. Їй пропонують поїхати в Тальне працювати вчителькою. Вона, як і героїня твору «Друкарка», іноді буває в конфлікті із собою: «Незграба ж!» [Галич, 1928, с. 52]. «Не візьму зовсім нічого, коли так!» [Галич, 1928, с. 53], - говорила собі Наталя, перебуваючи на самоті. Нарешті поїхавши, Наталя думала про свою бідність, брак особистих речей і жаліла себе. «Мене призначено до вас за вчительку» [Галич, 1928, с. 60], - це слова, які вперше зазвучали впевнено. Наталя працювати, розповідаючи учням про український народ, пригнічений віками і вільний тепер. Графік роботи, за

яким повинна була працювати героїня, описано так: «З обідом зовсім до шостої. Від шостої до десятої – чотири вільні години!» [Галич, 1928, с. 63].

Згадуючи про важке дитинство, яке спіткало Наталю, не виникає сумнівів про її важку долю: «Хоч я народилася на селі, але потім моя мати-вдова перевезла мене десяти років до міста» [Галич, 1928, с. 64]. Наталя багато вчилася і почала заробляла самостійно після смерті матері в дорослому віці.

Чоловічий образ втілено в образі Михайла, який, в очах героїні, спочатку був схожий із «шевченківським гайдамаком» [Галич, 1928, с. 65], але пізніше Наталя почала розуміти, що в них мало спільного. Зовнішністю він постійно не видавався однаковим. Після того, як Михайла було вбито, вона замислилась: «Її тяжила одна думка, що, може, вона й не любила?» [Галич, 1928, с. 66]. Вона декілька днів була непрацездатна, а потім знову повністю віддалася роботі.

Наталя бажала стати хорошою вчителькою, ішла за покликом серця, яке призвело до розчарувань. Героїня, не закінчивши вищій навчальний заклад, відразу хотіла істотно відчутти сенс роботи. Її ідеалізоване бачення своєї кар'єри зазнало краху вже на першому уроці. Як згодом у листі до Наталі напише Соня: «Я знала, що ти розчаруєшся в ролі народної вчительки, і зовсім не дивуюся, що хочеш повернутися до вишу» [Галич, 1928, с. 80]. Вона десь глибоко розуміла це: «Навіть сподівалася того. Знаю ж, як учителювати на селі» [Галич, 1928, с. 81].

Після того Наталя вирішила повернутися і навіть заяву на поновлення ніхто не заперечив розглянути. Їй стало легше після ухвалення рішення про повернення до навчання, іноді вона згадувала та аналізувала, якою вона була вчителькою: «В останній час із неї була вже справжня вчителька – скоро переступить шкільного порога, нічого за працею не думає й не чує» [Галич, 1928, с. 87]. М. Галич у творі вдається до психологічного зображення внутрішнього стану героїні, її постійних душевних переживань, спроби зрозуміти, чого вона хоче від власного життя, досить точно описано у творі. Наталю так само можна залучити до образу жінки, яка помилилась, але вона точно знає, як це можна виправити. Повернення додому для неї стало святом:

«Наталі не хотілося ні з ким говорити про єдине своє свято, і вона змінила мову» [Галич, 1928, с. 89].

Повість «Надломлені серцем» [Свекла, 1930] уже в самій назві натякає на трагічність життя персонажів. Головна героїня – Ірина, письменниця за фахом, але її світогляд ґрунтується на марксистській ідеології. Повість починається з того, що вона повідомляє своєму коханцю Петра, що вагітна, але заміж за нього не збирається. На її думку, шлюб – це буржуазно. Вона планує виховувати дитину сама, рішучості на це у неї вистачає. «Ти ж не можеш відмовити мені в тому, що я батько тієї дитини» [Свекла, 1930, с. 315]. Ірина не хоче одружуватися і твердо стоїть на своїй позиції. Самореалізацію вона протиставляє щасливому шлюбу: «Скинь із мене культуру, накидану тисячоліттями, і вийде з мене звір, самиця» [Свекла, 1930, с. 317]. Вона відчуває себе самотньою вовчицею: «У мене, як і у кожної самиці, з'явилося бажання материнства, але це все не примушує мене жити родинним життям». Героїня впевнена, що вона, самотійно забезпечуючи себе, зможе і «задовольняти свої фізіологічні потреби» [Свекла, 1930, с. 317]. Однак, чим далі, тим більше Ірина сумнівається в тому, що зможе гідно виховати дитину в суспільстві, яке вона вважає морально покаліченим. Врешті-решт Ірина доходить до думки бути в союзі із самодостатньою особистістю і виховати ментальну здорову дитину.

Свої погляди на соціум вона відверто висловлює у розмові з молодшим братом: «Ти зрозумій, Костю, що який не був раб чоловік, він у той же час був володар другого раба – жінки, жінка з покоління в покоління несла лише одну науку: придбати собі дужого самця-патріота» [Свекла, 1930, с. 320].

Героїня вважає, що поки жінка «переобтяжена дрібницями хатнього життя», вона цілком не може бути реалізована в кар'єрі. «Вона розгублює свою енергію в цих дрібницях і мимоволі складає зброю». Кость з нею не погоджується, водночас Ірина запитує: «Чи можемо ми вимагати від таких жінок, майбутніх матерів, щоб вони дали суспільству цілком здорове моральне покоління, коли вони самі морально покалічені» [Свекла, 1930, с. 353].

Вона шукала відповіді на питання про причини «нашого морального каліцтва» [Свекла, 1930, с. 354] і побачила їх у тому, що «Хіба бабка наша не казала своїй дочці: «Роби, доню, бо інак тебе ніхто заміж не візьме, а коли вийдеш заміж, то буде у тебе свій господар, дасть тобі теплий куток, а за це ти маєш коритися, як я корилася твому батькові» [Свекла, 1930, с. 355]. Ірина перекладає відповідальність на батьків, які виховують дитину крізь призму внутрішніх переживань і власних психологічних проблем. В її думках наявна фраза: «коли є у людей «хочу», то обов'язково буде і «можу», ми б не жили тепер у радянській країні» [Свекла, 1930, с. 397].

Брат Ірини, намагаючись показати їй помилковість таких поглядів, ставить питання: «Мені хочеться знати, за кого ти себе лічиш себе, коли маєш усіх за морально покалічених» [Свекла, 1930, с. 399]. Героїня достатньо усвідомлює і свої прогалини у вихованні: «Я не можу бути не калікою, бо проходила ту саму школу, що і другі. Я каліка, але з тих калік, що, визначаючи своє каліцтво, все-таки кажуть: «Хочу робити все, що можна, аби не було більш калік»» [Свекла, 1930, с. 403]. Беручи відповідальність за своє життя, Ірина розуміє: «Я не хочу передавати її своїм дітям» [Свекла, 1930, с. 403].

У результаті Ірина вирішує, що і вона надламана і покалічена настільки, що не може бути такою матір'ю, якою їй хотілося б бути. Епілог твору закінчується рядками: «Але страшніше від смерті для них життя. Життя поодинці, без розкошів минулих років, без розуміння твердої, невблаганної дійсності».

Висновки до розділу 2

Значною мірою на літературу впливають соціально-культурні явища, які знаходять відображення в суспільстві. М. Галич, Г. Орлівна, В. Чередниченко належать до плеяди сильних жінок, які жили та працювали в складних умовах. Їхні героїні – це люди, які незалежні у своїх почуттях та способах їхнього вираження. Письменниці не створюють образ того, якою повинна бути жінка, вони показують, що жінка може бути різна і проблеми, від яких страждають жінки, теж різні. Таким чином, творча спадщина всіх чотирьох письменниць потребує більш детального та ґрунтовного аналізу написаних текстів.

Простір для майбутніх досліджень утворюють необхідність вивчення впливу подальших подій у біографії авторок на їхні твори, а також актуальність питання аналізу відбиття в художній літературі особливостей сприйняття ролі жінки в українському суспільстві в різні історичні періоди.

ВИСНОВКИ

У першу чергу, історичні зміни, що відбулися, дали поштовх для появи нових жіночих образів, вони засвідчили нове жіноче сприйняття себе та навколишньої дійсності. Ми звернулися до розгляду теми жіночої літератури та його витоків насамперед через її актуальність та відсутність аналізу творів збірки «Моя кар'єра». У першому розділі ми виявили, що більшість зарубіжних дослідниць висвітлювали питання фемінізму позитивно у своїх роботах. Ми з'ясували, що фемінізм поділявся на радикальний та ліберальний, відтак знаходив собі різних прихильників у різні часи. Необхідно наголосити на тому, що витоки, з яких було створено фемінізм, як течію теж мали значний вплив на суспільство і викликало потужну реакцію в ньому. Шаблонність поглядів на то, хто така жінка і яке її місце в суспільстві, підкреслення жіночої меншовартості зумовила появу радикального фемінізму.

В українському літературознавстві до питання фемінізму зверталися В. Агеєва, С. Павличко, Т. Гундорова, Н. Зборовська та інші.

І незважаючи на солідний корпус досліджень українського феміністичного руху та його ролі для літературного процесу, дослідниці переважно зверталися до постатей письменниць др. пол. XIX – поч. XX ст. таких як Леся Українка, Ольга Кобилянська, Ганна Барвінок, Оксана Забужко, Наталія Кобринська та інші.

Літературний жіночий образ зазнав еволюційного змінення. Феміністичний рух став поштовхом багатьох змін, які були направлені на досягнення рівності між жінкою та чоловіком. На той час художня література виявляла найгостріші теми в суспільстві та давала миттєву реакцію на ті чи інші зміни. Феміністична проза, що писалася в 20-х роках мала зовсім нові виклики: вона відходила від застарілого патріархального погляду та відтворювала зовсім новий погляд на жінку. У другому розділі ми проаналізували життєвий шлях письменниць, які працювали в складних умовах та тексти, що входили до антології «Моя

кар'єра». Ми окреслили роль М. Галич, Г. Орлівни, В. Чередниченко, О. Свекли в літературі 20-х років.

Специфікою зображення героїнь твору є те, що персонажі, як і авторки, зіштовхувалися зі складними перепиттями і в більшості долали їх. Вони загублені, розчаровані, але сильні. Кожна з них слугує прикладом вияву складних життєвих обставин і сильного міцного духу.

Українські письменниці власноруч створювали образ сильної, емансипованої жінки, яка здатна до самостійних рішень і готова до змін.

Українські жінки охоче прагнули освіти, самовдосконалення, права голосувати. На прикладі декількох уривків із твору, процитованих у нашій роботі, можемо зробити висновок, що жінка прагнула самостійності, вона відчувала, що незалежність, яку дає їй робота, вона не зможе знайти в хатніх справах.

У контексті цього дослідження було згадано про витоки фемінізму, його представниць, їхню літературу через призму цього явища. Аналіз здобутків письменниць свідчить про те, що жіноча література мала різний вплив у різний час. Соціальне значення впливу фемінізму на культуру важко переоцінити. Це пов'язано також з тим, що зараз багато статей, конференцій присвячено цій темі. Ми окреслили роль М. Галич, Г. Орлівни, В. Чередниченко, О. Свекли в літературі 20-х років.

У радянському соціумі до жінки було висунуто низку беззаперечних вимог. Серед них робота на виробництві, успішне виховання дітей, обов'язкове заміжжя. Відгомін такого ставлення до жінки відчувається й сьогодні.

Саме тому, цінними стають зразки перших спроб зрушити кригу та врівноважити ролі чоловіка та жінки в суспільстві. Аналіз творів збірки «Моя кар'єра» дає змогу простежити еволюцію офіційних, пропагованих поглядів на жінку в СРСР. Зокрема, перехід від активного залучення до розбудови держави на виробництвах та профспілках у 20-х роках до створення «культу матері», зумовленого демографічною кризою у 30-х.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В. Жінка в жовтневій прозі: парад стереотипів // Слово і час, 1991. № 6. С. 23—29.
2. Агеєва В. Жіночий простір: феміністичний дискурс українського модернізму. К.: Факт, 2008. 235 с.
3. Агеєва В. Філософія жіночого існування // Бовуар Сімона де. Друга стаття / перекл. з французької Н.Воробйової, П.Воробйова, Я.Собко: в 2 т. К.: Основи, 1994. Т.1. С.5-21.
4. Бебель А. Женщина и социализм. Москва: Государственное издательство политической литературы, 1959. – 488 с.
5. Білик Г. Галина Орлівна – Клим Поліщук: «Дієві жертви великого історичного лихоліття» // Рідний край. 2013. № 1 (28) С. 206–214.
6. Бурій. В. М. Марія Галич: життя і творчість // Вибрані розвідки, статті та замітки. Вип. 2: Катеринопільщина: події, факти, персоналії. Черкаси: Вертикаль, 2016. С. 86—92.
7. Вулф В. Жінки та розповідна література // Ї. Незалежний культурологічний часопис. 2000. №17. С.78-86.
8. Галич М. Друкарка // Моя кар'єра: жіноча проза 20-х років. Антологія / упор. Я. Цимбал. К.: Темпора, 2017. С. 22–48. (Серія «Наші 20-ті»).
9. Галич М. Наталя // Моя кар'єра: жіноча проза 20-х років. Антологія / упор. Я. Цимбал. К.: Темпора, 2017. С. 49–90. (Серія «Наші 20-ті»).
10. Горні К. Втеча від жіночости. Комплекс чоловічости у жінок очима чоловіків та жінок // Незалежний культурологічний часопис «Ї». 2003. Число 27. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/horney1.htm>.
11. Гундорова Т. Жінка і Дзеркало // Ї. Незалежний культурологічний часопис. 2000. №17. С.87-94.
12. Гундорова Т. Література і письмо, або Місце нового в українській літературі // Світовид. 1997. №3 (28). С.11-113.

13. Гендер і культура: збірник статей / упоряд. В. Агеєва, С. Оксамитна. К.: Факт, 2001. 224 с.
14. Зборовська Н. Психологія і літературознавство: посібник [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Академвидав. 2003. 392 с.
15. Зборовська Н. Жіноча сповідь на тлі чоловічого герметизму // Слово і час. 1996. №8-9. С.59-66.
16. Кісь О. Жінка у традиційній культурі: етнопсихологічні та соціальні виміри // Етнологія. Фольклористика. Кн. 1: Доп. та повідомл. ІХ Міжнародний конгрес україністів. Одеса, 26-29 серпня 1999 р. Одеса-Київ. 2001. С. 103-112.
17. Луцій С. Марія Галич у колі ланківців // Слово і час. 2010. № 4.
18. Моя кар'єра: жіноча проза 20-х років. Антологія / упор. Я. Цимбал. К.: Темпора, 2017. 464 с. (Серія «Наші 20-ті»).
19. Олімпія де Гуж (1791). Декларація прав жінки та громадянки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://caffe-junot.livejournal.com/34483.html>.
20. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: монографія. – К.: Либідь, 1999. 447 с.
21. Павличко С. Фемінізм / передм. Віри Агеєвої. К.: Вид-во «Основи», 2002. 322 с.
22. Павличко С. Чи можливий в Україні фемінізм? // Art line. 1998. №3. С.62-64.
23. Павличко С. Чи потрібна українському літературознавству феміністична школа? // Слово і час. 1991. №6. С.10-15.
24. Прядкіна О. Феміністичний рух як інструмент формування гендерної рівності в Україні. К., 2020. 66 с.
25. Основи теорії гендеру [навч. посібник]. К.: «К.І.С.», 2004. 536 с.
26. Свекла О. Надломлені серцем // Моя кар'єра: жіноча проза 20-х років. Антологія / упор. Я. Цимбал. К.: Темпора, 2017. С. 313 – 460. (Серія «Наші 20-ті»).
27. Сімона де Бовуар (1949). Друга стаття. перекл. з французької Воробйової

Н., Воробйова П., Собко Я.: В 2 т. Том 1. К.: Основи.

28. Стюарт Дж. Про свободу: есе/ пер. з англ. К.: Основи, 2001. С. 365-393.

29. Смольницька М. Жінка в радянському суспільстві: офіційний образ і реальна практика. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://history.org.ua/JournALL/xxx/xxx_2011_16/12.pdf.

30. Смоляр Л. Жіночі студії в Україні: жінка в історії та сьогодні. Одеса: Астропринт, 1999. 440 с.

31. Смоляр Л. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України II пол. XIX - поч. XX ст.: монографія. Одеса.: Астропринт, 1998. 408 с.

32. Соловей Е.С. Філософське начало в сучасній літературі // Художня література і духовне життя суспільства / відп. ред. О.В.Шпильова. К.: Наук. думка, 1989. С.195-228.

33. Улюра Г. Фемінна альтернатива робота з канонем // Науково-методичний журнал. Т. 80. Вип. 67. Філологія. Літературознавство. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. С. 25-30.

34. Фройд З. Вступ до психоаналізу. Переклад з німецької: Петро Таращук. Харків: КСД, 2015. 480 с.